

ԲԱՐՍԵՂ ԹԱՇԾՅԱՆ

(Վերականգնող Հոգ. Մեմարանի)

ՈՒՆՏԱԳՆԱՅՈՒԹՅՈՒՆ ԴԵՊԻ ՀԱՂԲԱՏ ԵՎ ՍԱՆԱՀԻՆ ՎԱՆՔԵՐԸ

Հունիս 20-ն է՝ օրը երեքշաբթի:

Վերջացել է հոգևոր ճեմարանի ուսումնական տարին: Վեհափառ Հայրապետի կարգադրությամբ ուխտագնացություն ենք կատարելու դեպի Հաղբատ և Սանահին:

Սովորական ժամից շուտ զարթնել ենք բոլորս ու պատրաստ՝ մեկնելու դեպի Լենինական, ուր հասնում ենք ժամը 9.30-ին և մտնում ս. Աստվածածին եկեղեցին:

Ծանապարհը շատ գեղեցիկ է, օդը հագեցած գարնանային փաթթած կանաչի և ծաղիկների թարմ բուրմունքով: Մեքենաները սուրում են ասֆալտապատ ճանապարհներով. բարձր է բոլորիս տրամադրությունը. մեքենայի մեջ թնդում են հոգևոր և աշխարհիկ երգերն ու մեղեդիները:

Անձրևային է եղանակը, երբ ուղղություն ենք վերցնում դեպի Կիրովական, երբեմնի Գուգարաց աշխարհի Տաշիրք գավառին մեջ, դալարագեղ բլուրների լանջին հրաշալի դիրքով, և որի վրա իշխում է Մայմեխ լեռնազագաթը:

Անձրևային է եղանակը տակավին, երբ Կիրովականից մեկնում ենք՝ կեսօր է վերջը՝ ժամը 3.30-ին. ճանապարհը այժմ անցնում է ճոխ բուսականությամբ և թանձրախիտ անտառներով ծածկված լեռնաշխարհով. առաջանում ենք հովտի մեջ հոսող ջրի եզերքից կամ բարձրանում ենք դեպի վեր խոյացող պարսպանման լեռների լանջերից. մեր մեկնելուց երկու ժամ հետո անցնում ենք ավելի բան 2000 մետր բարձրությամբ Պուշկինյան լեռնանցքը, հետո՝ դեպի Ալավերդի,

ոլորապտույտ ճանապարհով իջնում ենք Չորագետի հովիտը:

Երեկոյան ժամը 6-ին հասնում ենք Ալավերդի, որտեղ պետք է գիշերենք:

Մտաբերում են, մանավանդ, Կիրովականից սկսած իմ ճանապարհորդությունը. ամբողջ ճամփու ընթացքին մեր աչքին պարզվել էր հայոց աշխարհի հեքիաթային, վայրի գեղեցկությունը, իր անդնդախոր մութ ձորերով և կիրճերով, և ամպերի մեջ մխրճված իր լեռնազագաթներով. այս է ուրեմն երկիր-դրախտավայրը, իր կուսական գեղեցկությամբ, այն երկիրը, ուր ապրել են մեր պապերը և մեր նախահայրերը. այն երկիրը, որ թվում է, թե անձանոթ չէ ինձ, ու թվում է մանավանդ, թե միշտ այս երկրին մեջ ապրել են ես, քանի որ չեմ կարող հավատալ, թե հայրենիք վերադարձած եմ, կամ հրաշքով՝ մոգական գավազանի մեկ հպումով փոխադրված խորհրդավոր մի ուրիշ աշխարհ, ուրիշ երկրից. չեմ կարող հավատալ, թե գոյություն են ունեցել այն տխուր օրերը, որ դարեր ամբողջ ճնշել են ըստ մեր պատմության գրքերի հայրենիքի և ժողովուրդի վրա. վատ օրերի հիշողությունը մղձավանջային մի երագի տպավորություններն են անպայման:

Հունիսի 21-ը՝ չորեքշաբթի:

Առավոտյան ժամը 9.30-ին մեքենաներով մեկնում ենք Ալավերդուց դեպի Սանահին, անցնելով երկաթուղու կայարանի մոտ գտնվող համբավավոր կամուրջից, կառուցված ԺԳ դարում, Ջաքարե և Իվանե սպասարների քույր Նանա թագուհուց, ի հի-

շատակ իր ամուսնուն՝ Լոռի-Տաշիրի Կյուրիկյան Աբաս Բ թագավորի: Բարձրանում ենք սարերի լանջերով և կես ժամ հետո արդեն հասնում ենք բարձունքի վրա ընդարձակ մի ծառատանի մեջ գտնվող գյուղը՝ Սանահին, որտեղ գտնվում է պատմական վանքը:

Ուխտավորի երկյուղածությամբ մտնում ենք դարբասից ներս ու հափշտակությամբ և խոտվքի տարօրինակ զգացումով մի րոպե կանգ առնում այս հազարամյա արքավայրի մոտ: Զե՛ որ գտնվում ենք հավատի ու գիտության ջրախ այն վանքին մեջ, որ հանդիպակաց բարձունքի վրա գտնվող մյուս վանքի նման հիմնադրվել է Ժ դարում, Ռոմանոս Ա Լեկաբեճոս (919—944) հայազգի կայսեր ժամանակ, քաղկեդոնական վեճերի պատճառով բյուզանդական սահմաններից հալածական հայ հոգևորականների կողմից:

Այժմ գտնվում ենք վանքի ս. Աստվածածին հիմնավորց մայր տաճարի կամարների տակ, ուր տեղի է ունենում արքազան երգեցողություն՝ մասնակցությամբ բոլորիս: Թվում է, թե լսում ենք նորից տաճարի զանգակների երթեմնի դողանքը, որ հավատացյալներին հրավիրում է աղոթքի և խոկմունքի:

Կրոնական արտառույշ այս արարողությունից հետո, առանձին խմբերով, այցելում ենք վանական մյուս կառույցները՝ դուրս գալով տաճարից, որ կառուցվել է 935—945 թվականներին:

Վանքը ներկայացնում է կառույցների հրաշալի մի ամբողջություն, հակառակ յուրաքանչյուրի ճարտարապետական առանձնահատկություններին:

Ամփջապես նկատում եմ, եկեղեցուց դուրս, արևելյան պատին ներքև, եռանկյունաձև միակտուր երկու գերեզմանաքարեր, որոնց արձանագրություններից և պատի վրա հուշարձանների պաշտպանության ցուցանակից իմանում եմ, որ նրանցից մին գերեզմանն է Բագրատունի Աշոտ Գ Ողորմածի որդի, Գուգարքի առաջին թագավոր Գուրգենի, իսկ մյուսը՝ Ողորմածի թոռ՝ Դավիթ Անհողիկի, որ պատմության մեջ ծանոթ է նաև Աղվանից թագավոր անունով:

Ըստ պատմական տեղեկությունների, ժամանակին այս զույգ գերեզմանները գտնվել են մատուռի ձևով մի շենքի մեջ, որ 1836 թվականին քանդվել է Սանահինի վանահայր Հարություն եպիսկոպոսի կողմից, որպեսզի շենքի քարերով վերանորոգվի վանքի այլ հուշարձանները:

Եկեղեցու արևելյան կողմը գտնվում է նույնպես ս. Գրիգորի մատուռը, որ փոքր, բայց շատ ավելի մի հին կառույց է, հավանաբար Ը—Թ դարերից. իսկ արևմտյան

կողմը՝ նախագավիթը, կամարակապ ընդարձակ մի սրահ, որ կառուցվել է 1211 թվականին, Զաքարե ապաստարի հազարապետ, իշխան Վաչե Վաչուտյանի կողմից: Ուխտագավթի ձեռնունը հանգչում է վեց սյուների վրա, իսկ հատակը ծածկվել է իշխանների և հոգևորականների տապանաքարերով: այսպես, դուռն մոտ, մի մեծ պատվանդանի վրա, գտնվում է Գրիգոր իշխանի մահարձանը, կառուցված իր որդու՝ Դավիթ իշխանաց-իշխանի կողմից, իսկ արևելյան պատին ներքև՝ Սանահին գյուղի տեղ Վառան իշխանի և Մղարք գյուղի տեղ Սարգիս իշխանի քանդակազարդ խաչքարերը, և վերջապես արևմտյան որմին մեջ գեղաքանդակ երկու մեծ խաչքարեր՝ Քրդի Խորիշահի և Սմբատի որդի Համագասպյան Սարգսի:

Այնուհետև այցելում ենք վանքի ամենեւն փառավոր հրաշալիքին՝ ներքուստ խաչաձև, չորս անկյուններին կրկնահարկ խորաններով, անսլույն և գմբեթավոր ս. Ամենափրկիչ եկեղեցուն՝ կառուցված 961—972 թվականներին, Աշոտ Գ-ի կին Խոսրովանուշ թագուհու կողմից, արևշատություն իր երկու որդիների՝ Սմբատի և Գուրգենի, որոնց բարձրաքանդակ պատկերները կարելի է տեսնել եկեղեցու արևելյան ճակատին վրա, մի քիչ վերև, իրենց ձեռքին եկեղեցու մանրամկար կաղապարը: Եկեղեցին նորոգված է 1752 թվականին, առաջնորդ Առաքել Եպիսկոպոսի և Սողոմոն Արղությանի կողմից, վանքի հարավ-արևմուտքին, սպասարարների գերեզմանատան արևելյան կողմում գտնվող ս. Սարգիս եկեղեցու քարերով:

Ս. Ամենափրկիչ եկեղեցու առաջ գտնվում է ժամատունը: Զանգվածային չորս սյուների մի կամարագոտու վրա հաստատված գմբեթավոր երդիկով ընդարձակ մի սրահ, որ եկեղեցու հետ հաղորդակցվում է, իր արեւելյան որմին մեջ բացված կամարակապ դուռով, և որի շինության համար գործածվել են մեծոքի քարեր: Կառուցվել է 1185 թվականին վանահայր Հովհաննես արքեպիսկոպոսի կողմից, հրամանով Կյուրիկե թագավորի դստերին: այստեղ ևս տեսնում ենք մեծանուն եպիսկոպոսների և վանքի վանահայրերի տապանաքարերը:

Ս. Գրիգոր մատուռի և նախագավթի հյուսիսային կողմը, ս. Աստվածածին և ս. Ամենափրկիչ եկեղեցիների միջև գտնվում են վանքի ամենահետաքրքիր և ամենասիրուն կառույցներից մեկը՝ դպրանոցը (կամ Գրատուն-Մատենադարանը)՝ կառուցված 1063 թվականին, Դավիթ Անհողիկի դուստր Հրանուշ թագուհու կողմից, և Գրիգոր Մագիստրոսի նմարանը:

Դպրանոցը քառակուսի հատակագծով և որմերին բազմաթիվ խորշերով, առանց պլանի կամարակապ մի շենք է, որի մուտքի կամարին և ճակատի մեծ քարին վրա արձանագրվել են նվիրատուների անունները. իսկ ճեմարանը՝ կամարակապ փոքր մի շինություն, որի առաստաղը հաստատվել է 16 որմնապույտների վրա՝ նետված 8 կամարների վրա. հատակը ծածկվել է հոգևորականների տապանաքարերով, մեծ մասամբ առանց արձանագրության. միայն մեկի վրա կարդում են՝ «Վարդան Սարկավազ»:

Մեր այցելությունը տևում է շուրջ երկու ժամ: Այնուհետև դուրս ենք գալիս եկեղեցական կառույցներից ու դիտում շուրջս. հուշակապ է վանքի համայնապատկերը. աչքերով փնտրում են Սևորդյաց «անմատչելի խոխով»-ներով լի ձորը, որտեղ, այդ խոխով-ճրից մեկին մեջ, հավանաբար, երեք վարդապետներ և 12 սարկավազներ Լենկթիմուրի արշավանքների ժամանակ պահել են վանքի սրբությունները և վերադարձին նահատակվել՝ առանց հայտնելու սրբազան անոթների թաքստոցը. Սևորդյաց այս ձորը հավանաբար մին է այն երեք ձորերից, որոնք Սանահինը բաժանում են 8 կիլոմետր հեռու, բարձունքի վրա թառած Հաղբատի վանքից, տարբեր ուղղությամբ, ուրիշ բարձունքի վրա տեսնում են ս. Կարապետի եկեղեցին, իսկ ավելի բարձր դիրքի վրա՝ ս. Սարգիս մենաստանը:

Շուրջ տասը ժամ անցկացրինք Սանահինի հովանու տակ. այժմ ժամանակն է վերադառնալու. հուզումով հեռանում ենք վանքից, որը՝ մի մասնիկ մեր անցյալից, հետզհետե անհետանում է մեր աչքից:

Գիշերում ենք Ալավերդիում:

Հուլիսի 22՝ հինգշաբթի:

Առավոտյան ժամը 10-ին ուղղվում ենք դեպի Հաղբատ, որը գտնվում է Սանահինի հանդիպակաց լեռան գագաթին, կանաչապատ մի հարթության վրա:

Հաղբատի ճանապարհը, սակայն, ասֆալտապատ որոշ տարածությունից հետո ավելի դժվարագնաց է և նեղ դարձվածքներով՝ իր ոլորապատյալ ընթացքին մեջ, ավելի թեք. նախընտրում են մագլցել սարերն ի վեր, ոտքով, ավելի խորը և անմիջականորեն ըմբռնելու համար հայկական լեռնաշխարհի գեղեցիկ բնությունը:

Ու բարձրանում են դեպի վեր. հեռուն՝ Դեբեդի ձորը արդեն իսկ անհետացած է անտառապատ սարալանջերի միջև, իսկ գլխի ուղղակի վերև, իբրև ամրակուռ անհաղթահարելի պարիսպ, արձանացած են Լոռիի անտառներով ծածկված լեռները՝ խրված

երկնքի կապույտին մեջ. ջանում են գուշակել իմ ճամփան, բայց խուսափում են առաջանալ արահետներով, որոնք ապահովաբար ավելի շուտ պետք են հասցնել իմ դեպի բարձրադիր գյուղը և վանքը, որ չի երեկում. հետևաբար նախընտրում են հետևել մեքենաների սովորական, բայց ավելի երկար ճամփուն, որ հաճախ եզերում է խոր անդունդը. հաղթահարում են իմ հոգնությունը և անցնում 8 կիլոմետր ճանապարհ, վաղելելով Գուգարաց աշխարհի ծաղկավետ և կանաչապատ լեռների և անտառների մեջ կորսված ձորերի առասպելական խրհրդավոր գեղեցկությունը. վայրի բնության ծոցում, ճամփու յուրաքանչյուր դարձվածքին բազմերանգ մի նոր տեսարան է, որ բացվում է իմ աչքին, և հասկանալի է դառնում Մարտիրոս Սարյանի այնքան պարզ, բայց և այնքան հարազատ նկարչական արվեստը:

Ի վերջո, մեկ ժամ և 15 րոպե հետո հասնում են սիրուն և գեղատեսիլ գյուղի ճանապարհին և դիտում շրջապատը. նոր միայն տեսնում են հանդիպակաց բարձունքի վրա Սանահինը, իր կարմիր երդիկե տներով և վանքի վերապաց գմբեթով, որ իմ աչքին այժմ երևում է ավելի վեհապանծ և ավելի առինքնող, կապույտի և կանաչի խորհրդավոր ֆոնի վրա. ութ կիլոմետր միայն հեռու է Հաղբատը Սանահինից, բաժանված երեք ձորերով. նայվածքիս առաջ տարբեր բարձունքների վրա կանգնում են Հաղբատն ու Սանահինը՝ կոթողային վկաները հավերժական հալ մշակույթին:

Այժմ Հաղբատում ենք: Հիացմունքով և երկյուղածությամբ մտնում են հավատքի և մշակույթի, գիտության և ստեղծագործ հանճարի կոթող այս դարավոր մենաստանի դարբասից. եկեղեցական կառույցների նույն ամբողջությունը, խորհրդավոր նոր միջավայրով, խոսում է մեր զգացումներին, մանավանդ, որ ճիշտ այս րոպեին հանկարծ մթազնում է երկիրը, երկնքի սև-սև ամպերով. շուտով մշուշը պատում է հանդիպակաց բարձունքներն, ու սկսում են փայլատակումները, ահեղադողող որոտումներով. կրակի մի շրջանակի մեջ է կարծես երկինքը. սկսում է նաև հեղեղային անձրևը, որը շուտով վերածվում է կարկուտի:

Ծտապում են ապաստան գտնել վանքի բակին մեջ, մյուս կառույցներից բոլորովին անջատ կանգնած զանգակատան մեջ, քառակուսի գեղակերտ վերապաց մի շինություն է, որը կառուցվել է 1245 թվականին, Համազասպ Հովհաննես արքեպիսկոպոսի կողմից, և որի առաջ, բակին մեջ, գտնվում են մեծ վարդապետներ Դավիթ Քոբալդեցու

(ԺԳ դար), Հովհաննես սարկավագ Իմաստասերի (1129), Մխիթար Գոշի աշակերտ Թորոս վարդապետի (ԺԳ դար), Հովհաննես Պյոլոզ Շործորեցի վարդապետի (ԺԴ դար) և ուրիշների դամբարանները:

Ծարունակվող անձրևը արգելք չի լինում Հաղբատում ևս կատարելու մեր ուխտը պատշաճ երգերով և աղոթքով, որից հետո ատանձին կամ անջատ խմբերով այցելում ենք վանքի մյուս կառույցները. մտնում ենք ս. Նշան եկեղեցին, որ ըստ պատմաբանների վկայության հիմնադրվել է 967 թվականին, Խոսրովյանուշ թագուհու կողմից, նույնպես վասն փրկության և արևշատության իր երկու որդիներին՝ Սմբատի և Գուրգենի, որոնց բարձրաբանդակ պատկերը գտնվում է տաճարի արևելյան պատին վրա. տաճարի շինությունը ավարտել են 991 թվականին Սիմեոն Հայր և Տիրամուն երեք, համաձայն հյուսիսային պատի վրա, լուսամտից վեր արձանագրության:

Տաճարը, արտաքուստ քառանկյուն, իսկ ներքուստ խաչաձև, ունի երկու դուռ հյուսիսային և արևմտյան կողմերին. հյուսիսային դուռն առաջ կանգնած է Ամենափրկիչ խաչարձանը, հայ քանդակագործական արվեստի անմահ կոթող, շինված Հովհաննես Արքի կողմից, 1273 թվականին, Ամիր սպասալարների տոհմից «Պարոն Սաթուն»-ի իշխանության օրով:

Մտնում են ս. Նշանի արևմտյան կողմը, եկեղեցու և դպրատան միջև գտնվող մեծ սրահը, գավիթը կամ ժամատունը. հռչակապ մի կառույց՝ շինված 1161 թվականին, Տաշրաց կամ Ջորագետի թագավոր Կյուրիկեի դուստր Մարիամի և Ռուսուգանի կողմից՝ քառասուն տարիներ ետք, 1201 թվականին, սկզբնական շինությունը քանդել է տվել վանահայր Հովհաննես եպիսկոպոս Խաչենցին, կառուցելու համար ժամատունը իր ներկա ձևին մեջ. այժմ, 10 կիսաչուներ խաչաձևող կամարների վրա կանգնած իր գմբեթով, ժամատունը ներկայացնում է ընդարձակ մի սրահ, որի հատակը ծածկվել է տապանաքարերով:

Հյուսիսային կողմի տապանաքարերի վրա կարդում են անունները, ի միջի այլոց, Կյուրիկյան Աբաս թագավորին՝ իշխողին Մաճմաքերդի, Կյուրիկե թագավորին և կնոջ Թամարի, և աղջիկներին՝ Մարիամի, Ռուսուգանի և Բավրիմայի, կենտրոնի տապանաքարերի վրա Քուրդ և Գրիգոր ամիրաների, Աթաբեկ Սաթունիի, Վասակի, Համգայի, Թալիկի, Կալթելի, Սաաունի և Սևադայի, իսկ հարավային տապանաքարերի վրա՝ կրկին Աբաս և Կյուրիկե թագավորների:

Հետաքրքրական կառույցներ են նաև ժամատան հյուսիս-արևմտյան կողմը, կողք-կողքի, մեկ շարքի վրա, խորանարդաձև երեք փոքր դամբարաններ, որոնք իրենց վրա կրում են քանդակագործ գեղեցիկ խաչքարեր. դամբարանների յուրաքանչյուրին մեջ գտնվում են պատարագամատույց սեղաններ, իսկ մուտքի առաջ՝ տապանաքարեր. ցուցանակներից ճշտում են, թե նրանք դամբարաններն են Քուրդ իշխանի եղբայր տեր Բարսեղի և որդի Սմբատի, կառուցված իր որդիների՝ Սմբատի և Վահանի կողմից, 1220 թվականին, Նաջմագին իշխանի՝ որդի Սմբատի և թոռ Ուքանի, կառուցված իր որդիների՝ Սմբատի և Ուքանի կողմից 1211 թվականին, և Սյունյաց Պաճած իշխանի և իր կնոջ՝ Դուդանի՝ ազգեն Մամիկոնեից:

Ժամատան հարավային կողմը գտնվում է նաև ս. Գրիգոր մատուռը, կառուցված 1005—1025 թվականին և վերանորոգված վանահայր Հովհաննես եպիսկոպոս Խաչենցիի կողմից 1211 թվականին, իսկ հյուսիսային կողմը՝ ս. Աստվածածին մատուռը, կառուցված Խաչենցի Հասան իշխանի կին Խաթունի կողմից, ԺԳ դարում, ի հիշատակ իր եղբայրներին. իր յուրահատուկ կառուցվածքով ուշադրություն գրավում է նույնպես Դպրատունը՝ կառուցված 1257 թվականին, վանահայր Համագասպ եպիսկոպոսի կողմից:

Անշուշտ կարելի չէ հանգամանորեն խոսել այս թոռացիկ ակնարկին մեջ Հաղբատի եկեղեցական և աշխարհիկ բոլոր կառույցների մասին. ճաշից հետո հեռադիտակով դիտում են հանդիպակաց լեռները ու ձորերը, փորձելով որոշել այդ ձորերի, պատմությունից ինձ հայտնի բնական և արհեստական այն քարանձավները «ի լանջս և ի ծերպըս վիմաց», որոնք սպաստում ծառայած են դժվարին օրերին գավառի ազնվականներին, եկեղեցականներին և ժողովուրդին, մինչև 18-րդ դարի վերջը: Փորձում են որոշել Կյուրիկյան թագավորներու անվանի բերդերից՝ Կայան ամրոցի ավերակները, որ պետք է գտնվեն երկու կիլոմետր դեպի արևմուտք, Դեբեդ և Ժիվանքա գետերի միացման կետին, խոր ձորերով եզերված մի հրվանդանի վրա, ինչպես նաև Դոսի վանքի մնացորդները, Հաղբատի ճոճյալես արևմուտքին, շինված 1233 թվականին Ջաքարե սպասալարի քրոջ որդի Հովհաննես արքեպիսկոպոսի կողմից:

Ժամերը անցնում են աննկատ, բայց բովանդակալից. ժամանակն է արդեն հրաժեշտ տալու Հաղբատին, և թեկուզ ժամը չորսն է, բայց քանի որ մի անգամ ևս կուտակվում են մութ ամպերը և կրկին լավում

հեռավոր որոտումները, խոհեմություն ենք համարում իջնել ներքև՝ անձրևը չսկսած։ այժմ հանգստանում ենք Դեբեդի ձորից մի քիչ բարձր մի դարատափի վրա՝ դիտելով ձորին մյուս կողմի սեպ ժայռերու և անտառածածկ բարձունքներու գեղեցկությունը հազիվ 300 մետր հեռավորությունից։ Երկու ժամ ետք արդեն Ալավերդում ենք։ Ցավով մտածում եմ, թե հաջորդ օրը պետք է ճամփա ելլենք դեպի Մայր Աթոռ՝ Դիլիջան, Սեփան, Հրազդան, Լուսավան և Արուսյան ճանապարհով։ Բաժանվելու այդ ցավալի մտաբերումին հետ, սակայն, ունեմ մեր պատմության խորհրդերից մոր կենդանություն և մոր ներշնչում ստացած լինելու հոգեկան խորունկ բավականության մի զգացումը։

Հուլիսի 28՝ ուրբաթ։

Առավոտյան ժամը 8.30-ին արդեն դուրս եմք գալիս Ալավերդուց, ու երկրորդ անգամ լինելով գնում ենք դեպի Կիրովական և ապա առաջանում ենք դեպի Դիլիջան։ Ժամը 12-ին, թեթև անձրևով, սկսում ենք բարձրանալ Դիլիջանի ծաղկավետ լեռները, ասֆալտապատ, լայն և ոլորապտույտ ճամփաներով։ Ի վերջո հասնում ենք սարի գագաթին, որտեղից համեմատաբար ավելի հարթ ճանապարհով ուղղվում ենք դեպի Սևանի

լիճը։ անցնում ենք, ծովի մակերևույթից ավելի քան 2000 մետր բարձրության վրա գտնվող Սեմյոնովկա գյուղի միջով։ եղանակը ամսյամած է և ավելի զով։ Ծովագյուղից քիչ առաջ, կանաչապատ բարձունքի վրայից, տեսնում ենք լիճը, մթության մեջ թաղված, որ դեպի իր ջրերը իջնող լեռնաշղթաներով մեր աչքին ներկայանում է մի խորհրդավոր գեղեցկությամբ։ Ժամը 1.30-ին արդեն կանգ ենք առնում լճի ափին մի քիչ հանգստանալու և ճաշելու համար։ Եվ շուտով շարժվում ենք դեպի Երևան՝ հաջորդաբար անցնելով նախկինում Վարաժնունյաց, հետո Պահլավունյաց սեփականություն Կոտայք գավառի գյուղերից և ավաններից ու հասնում ենք Մայր Աթոռ և։ Էջմիածին ժամը 5.30-ին՝ հոգեկան մեծ բավարարությամբ։

Դեպի Սևանահիւն և Հաղբատ պատմական վանքերն ու սրբավայրերը և մեր հայրենիքի տեսարժան վայրերը կատարած մեր ուխտագնացությունները և այցելությունները մոր լիցք են տալիս և՛ դասախոսներին և՛ ուսանողության՝ մոր եռանդով վերսկսելու համար ամառային արձակուրդներից հետո մեր աշխատանքները հոգևոր ճեմարանի հարկին տակ, Մայր Աթոռ և։ Էջմիածնի հովանու ներքո։

